

УДК 336.71.078.3

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ КОШТІВ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

А. Яцковець

*Львівський інститут банківської справи Університету банківської справи
Національного банку України*

Розглянуто питання впливу сучасних технологій на рівень тіньової економічної діяльності і легалізації коштів, отриманих незаконним шляхом, зокрема питання контролю безготівкових розрахунків з використанням електронних грошей у мережі Internet.

Ключові слова: тіньова економіка, електронна комерція, відмивання доходів, фінансовий моніторинг, електронні гроші, безготівкові розрахунки.

Рівень впливу сучасних технологій на розвиток економіки стає дедалі більшим. Сучасний стан новітніх технологій дозволяє створити повноцінний економічний простір в міжнародній глобальній мережі.

Обіг електронної готівки в комп'ютерній мережі Інтернет в більшості випадків є неконтрольованим оскільки цей тип платежів не може бути визначеним і пов'язаним з іншими платежами доти доки він не пройде через банківський сектор або буде проведена фізична транзакція. Для здійснення платежу за допомогою пластикової карти повинна бути залучена фінансова установа або власник карти, а електронний платіж не вимагає залучення третьої сторони. Швидка поява електронних грошей на ринку випередила створення єдиних правил регулювання для всіх фінансових організацій безготівкових операцій в мережі Інтернет. Ці характеристики електронних платежів зробили глобальну комп'ютерну мережу сприятливим середовищем для легалізації коштів отриманих злочинним шляхом.

Банківські і небанківські установи по різному ставляться до безготівкових розрахунків в мережі Інтернет. У сорока рекомендаціях FATF системи електронних платежів в глобальній комп'ютерній мережі заслужили особливої уваги. Згідно з рекомендацією номер 8 фінансові установи повинні приділяти особливу увагу будь-яким погрозам відмивання грошей, що виникають через нові чи такі, що розвиваються, технології, які можуть сприяти анонімності, а також вжити заходи, якщо потрібно, для попередження їх використання у схемах по відмиванню грошей. Зокрема, фінансові установи повинні мати політику та процедури, що торкаються будь-якого конкретного ризику, пов'язаного з діловими відносинами чи операціями, що відбуваються не віч-на-віч [2].

Ця проблема була б більш чіткою з розумінням ролі державного регулятора і міжнародних фінансових установ.

До сьогоднішнього часу в світовій практиці було проведено мало досліджень щодо визначення тіньової економічної діяльності, форм і методів боротьби з відмиванням брудних грошей за допомогою мережі Інтернет, проте в останні десятиріччя інтерес до цієї проблеми з кожним роком зростає, але ці дослідження ще не мають комплексного характеру. Найбільш активно дану проблему досліджують такі вчені як, G. Farrugia, T. Kellmann, R. Choo, K. Raymond та ін.

У вітчизняній економічній науці до цього часу не виділено методів, які забезпечують здійснення ефективного фінансового контролю електронної комерції як середовища легалізації коштів отриманих злочинним шляхом.

Метою даного дослідження є проведення аналізу сучасних технологій на можливість їхнього використання в схемах легалізації коштів отриманих злочинним шляхом.

Розвиток інформаційних технологій і їх використання в міжнародній підприємницькій діяльності призвів до виникнення терміну “електронна комерція” (electronic commerce або E-Commerce).

Сьогодні день 40% населення має щоденний доступ до Інтернету. Електронна комерція займає 4–5% загальних роздрібних продажів. Через глобальну мережу покупки здійснює понад 20% населення. Продажі через Інтернет досягають 20–25% від загальних прямих продаж [1].

Під час визначення ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, які утворені комерційними веб-сайтами та платіжними системами Інтернету потрібно приділити значну увагу видам електронної комерції, що є найбільш вразливими до відмивання коштів та фінансування тероризму. Особливої уваги заслужили сайти прямої торгівлі між клієнтами до яких відносяться веб-сайти, що дозволяють приватним особам перепродувати один одному товари з використанням електронної комерції.

Виділяють такі види електронної комерції [4]:

1. Бізнес до споживача (B2C);
2. Бізнес до бізнесу (B2B);
3. Бізнес до уряду (B2G);
4. Споживач до споживача (C2C);
5. Мобільна торгівля (m-commerce).

Торгівля між компаніями і споживачами використовує електронну комерцію B2C і включає в себе пошук, купівлю і доставку товарів за допомогою всесвітньої мережі Інтернет. Це найстаріша і друга за величиною форма електронної комерції. Прикладами B2C моделей є компанії роздрібного продажу товарів на зразок Amazon.com і Beyond.com. Електронна комерція B2C зменшує витрати на пошук і збільшує вибір потрібних товарів або послуг за низькою ціною, а також надає кращі умови виходу на ринок, тому що вартість створення і підтримки Інтернет магазину обходиться власнику дешевше ніж створення приватного підприємства. Електронна комерція B2C найбільш приваблива для продажу інформаційних товарів.

У випадку, коли між комерційними організаціями виникають економічні відносини, які використовують мережу Інтернет тоді такий вид електронної комерції називають B2B. Продажі з використанням цього виду електронної комерції складають 80% від сукупних продаж в глобальній мережі. До яскравих представників, які ведуть B2B електронний бізнес можна віднести компанії — IBM, Hewlett Packard, Cisco і Dell.

Електронна комерція бізнесу-до-уряду або B2G забезпечує економічні відносини між компаніями і державним сектором. Цей вид електронної комерції складається з торгівлі державними товарами і послугами, а також проведенням державних тендерів у мережі Інтернет. Розмір B2G ринку є незначним, оскільки державні системи електронної торгівлі залишаються на стадії створення.

Торгівля між споживачами використовує сценарій електронної комерції виду C2C. Цей вид характерний для суб'єктів господарювання які займаються продажем на ринках і аукціонах використовуючи мережу Інтернет. Електронна комерція C2C є сприятливою для формування нових ринків. Цей вид електронної комерції ділиться на три форми торгівлі:

- аукціони з формуванням ціни в реальному часі;
- тематичні аукціони, де покупці і продавці можуть вести переговори;
- однорангові системи і більш пізні моделі обміну грошей.

Мобільна торгівля (m-commerce) – це закупівля й продаж товарів і послуг за допомогою безпроводної технології на зразок мобільних телефонів, смартфонів і КПК.

Кровоносною системою електронної комерції є електронні гроші. Електронні гроші – умовна назва грошових засобів, коштів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг, для безготівкових платежів і розрахунків через СЕП. За сутністю кредитні гроші, що обертаються не за допомогою паперових, металевих чи інших матеріальних носіїв, а шляхом запровадження у сферу розрахунків комп'ютерної техніки і новітніх швидкодіючих систем зв'язку [3].

Активний розвиток електронних грошей спричинений тим, що готівка є громіздкою і вимагає особистого контакту під час здійснення платежу. Один мільйон доларів двадцяти доларовими купюрами важить п'ятдесят кілограм, але в електронному еквіваленті це ніщо. Окрім того

швидкість передачі готівки не може зрівнятися з швидкістю передачі інформації в комп'ютерній мережі з якою ведуться розрахунки в електронних грошах.

До спільних характеристик якими володіють електронні гроші і готівка можна віднести [5]:

- відсутність документального підтвердження про проведення платежу, якщо він не був здійснений через фінансову установу;
- відсутність ідентифікації джерела коштів для здійснення платежу;
- відсутність фальсифікації передачі коштів;
- відсутність повторюваності одного і того ж платежу;

Анонімність власника електронних грошей і відсутність документального підтвердження про проведення платежу може бути використана для залучення електронних грошей в схемах легалізації коштів отриманих злочинним шляхом, оскільки вони приймають участь в фінансовій операції, яка не контролюється з боку держави і не фіксується документально. Індивідуальна конфіденційність робить розмитими межі між особистою інформацією і інформацією, яка повинна бути доступною для правоохоронних органів. Це безумовно створює велику перешкоду для правоохоронних органів і сприяє діяльності осіб котрі легалізують кошти отримані злочинним шляхом.

Під час економічної кризи електронні гроші займають особливе значення в системі ведення безготівкових розрахунків, тому що, в зв'язку з дуже низьким рівнем довіри до банківських установ на цей момент, електронні гроші є найбільш ефективним методом платежу.

Емісію електронних грошей можуть здійснювати: продавець, банк або небанківська установа. В звіті RAND можна виділити чотири моделі емісії електронних грошей [7]:

- продавець емітент електронних грошей (merchant issuer model);
- банк емітент електронних грошей (bank issuer model);
- небанківська установа емітент електронних грошей (non-bank issuer model);
- емісія електронних грошей на рівних (peer-to-peer model).

У випадку, коли емісію електронних грошей здійснює продавець, покупець поповнює свій баланс електронних грошей у продавця (1). Коли покупець здійснює оплату за товари або послуги його баланс електронних грошей зменшується (2). Продавець за допомогою отриманих коштів від ведення підприємницької діяльності збільшує свій депозитний баланс в банку (3). Як результат цього, після здійснення трансакції втрачається інформація про його ініціатора. З іншого боку користувач може підтвердити або спростувати проведення платежу без надання повної інформації про нього.

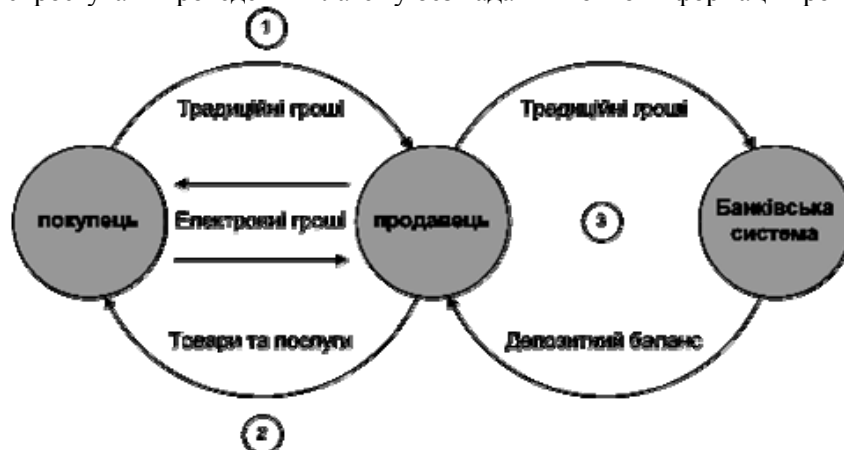

Рис. 1. Модель "продавець емітент електронних грошей"

Трансакція емісії електронних грошей проходить через традиційну фінансову систему у випадку коли банк виступає емітентом електронних грошей. Покупець обмінює традиційні гроші на електронні гроші в банку (1). Після здійснення оплати за товари або послуги покупцем баланс електронних грошей продавця збільшується (2). Акумулявавши потрібну суму електронних грошей продавець звертається до свого банку та обмінює їх на традиційні гроші (3). Банк продавця збільшує свій баланс в міжбанківській платіжній системі за допомогою отриманих електронних грошей (4) тим самим зменшуючи баланс банку емітента цих грошей (5).

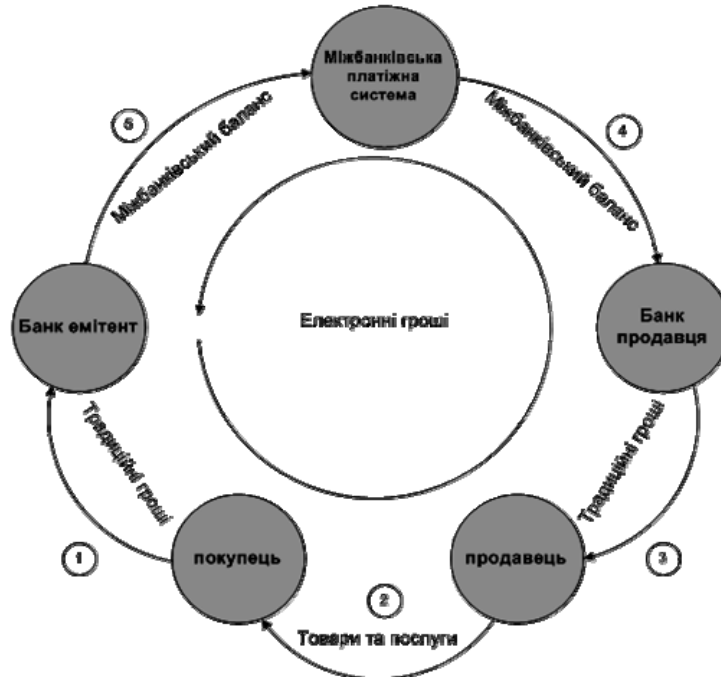

Рис. 2. Модель “банк емітент електронних грошей”

У моделі, де небанківська установа виступає емітентом електронних грошей покупці зобов’язані обміняти традиційні гроші на електронні гроші у емітента (1). Витрачені електронні гроші покупця під час купівлі переходять до продавця (2). Емітент згодом викуповує електронні гроші у продавця (3).

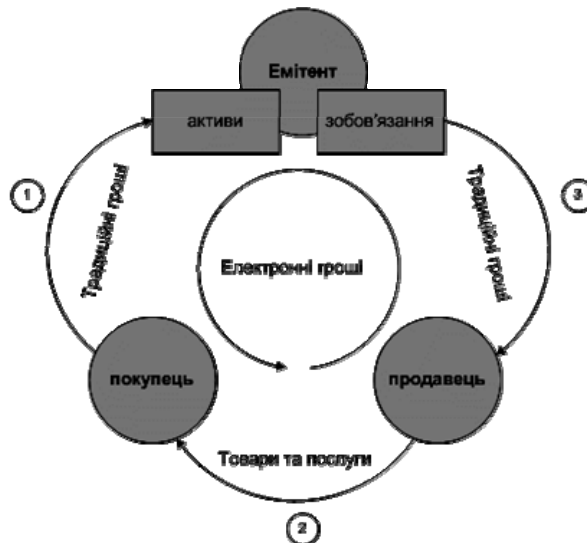

Рис. 3. Модель “небанківська установа емітент електронних грошей”

У випадку коли емісія електронних грошей здійснюється у закриті платіжну систему банківською або небанківською установою (1), користувачі якої можуть вільно обмінюватися цими грошима (2). Здійснення купівлі товарів та послуг за електронні гроші емітента залишається єдиною фізичною точкою контакту між традиційними та електронними грошима (3) в подальшому здійснюється їхній обмін продавцем на традиційні гроші в емітента (4). В більшості закриті платіжні системи акумулюють свої кошти завдяки перерахунку коштів через мобільні телефони, електронні гаманці або використовуючи Інтернет. Нагляд за грошовими переказами здійсненими таким чином є першочерговим завданням уряду. Розслідування злочину без використання електронних грошей може бути ініційовано завдяки аналізу фізичної діяльності злочинця чого неможливо зробити у випадку коли ним була використана закриті платіжна система.

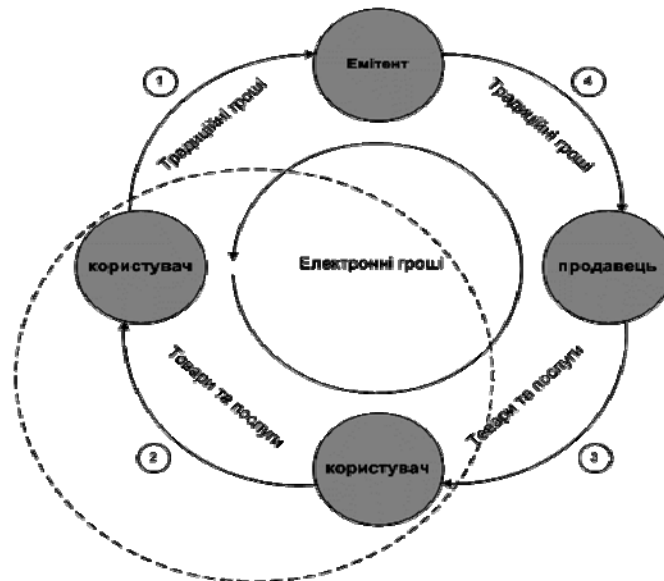

Рис. 4. Модель “емісії електронних грошей на рівних”

Історично склалося, що у банківських і небанківських емітентів електронних грошей використовуються різні правила співпраці з Інтернет орієнтованими платіжними системами. Надання традиційним платіжним системам функцій небанківських емітентів, які використовують однакові умови безготівкових розрахунків в мережі Інтернет спричинить загрозу їхнього використання в схемах легалізації коштів отриманих злочинним шляхом. Тим не менше еволюція електронної комерції вимагає встановлювати нові вимоги до банківських і небанківських емітентів електронних грошей для усунення можливості зловживання ними.

Не дивлячись на теперішній рівень зусиль в боротьбі з легалізацією коштів отриманих злочинним шляхом і фінансуванням тероризму, виникнення нових методів легалізації “брудних” коштів вимагає активнішої співпраці між міжнародними підрозділами фінансової розвідки.

За умов швидкого розвитку мережі Інтернет та можливості її використання в міжнародних економічних злочинах підрозділам фінансової розвідки потрібно швидко пристосовуватися до змін. У цьому випадку потрібен єдиний центр який зможе швидко аналізувати міжнародний досвід в вирішенні тих чи інших потреб пов’язаних з легалізацією коштів отриманих злочинним шляхом. Міжнародні організації і підрозділи фінансової розвідки повинні ініціювати центр збору цієї інформації і зробити його додатковим сервісом в кожній фінансовій установі.

Дії міжнародних організацій повинні бути спрямовані на розвиток технічної і матеріальної бази підрозділів фінансової розвідки яка буде використана для сумісного збору, обміну і аналізу інформації.

Під час протидії з легалізацією коштів отриманих злочинним шляхом з використанням міжнародних комп’ютерних мереж важливим є збільшення рівня кваліфікації працівників в цій сфері.

Для мінімізації ризику використання електронних грошей в операціях з відмивання “брудних” грошей велику увагу потрібно приділити ідентифікації джерела коштів наприклад використання системи “escrowed cash”. В даній системі гарант здатний скасувати анонімність, якщо виникає підозра залучення в фінансовій операції коштів отриманих злочинним шляхом або їхня сума перевищує граничну межу. Крім того здатність ідентифікації суб’єкта господарювання ініціатора безготівкового розрахунку в якому приймають участь електронні гроші дасть змогу жертвам протиправної дії (наприклад банкам) можливість ініціювати процес розслідування злочину для того, щоб компенсувати втрати.

Важливим є контроль за емісією електронних грошей в закриті платіжну систему і схемах де емітентом виступає продавець.

Для зв’язування різних засобів руху грошей потрібно провести системний аналіз під час якого можливо буде ідентифікувати непомітні шаблони, зв’язки і тенденції. Ці знання допоможуть краще зрозуміти циркуляцію електронних грошей та сприятимуть державам у веденні монетарної політики і створенні моделі оцінки фінансових ризиків в цій сфері.

Умова знай свого клієнта є необхідною для ефективної боротьби проти легалізації коштів отриманих злочинним шляхом. Цей принцип ускладнюється за умови використання електронних грошей оскільки в дію вступає анонімність. Для того, щоб збільшити прозорість операцій з використанням електронних грошей потрібно ввести нові дієві методи ідентифікації особи. Можливість ідентифікації особи може значно спроститися за допомогою використання двофакторної авторизації яка базується на інформації і речі якою володіє особа. Запровадження біометричного ключа для безготівкових розрахунків в мережі Інтернет які володіють характеристиками операцій що приймають участь в легалізації коштів отриманих злочинним шляхом дозволить ідентифікувати суб'єкта господарювання безпосередньо.

Ускладнення методів реєстрації в системах здійснення електронних платежів в мережі Інтернет створять додатковий бар'єр для осіб які легалізують кошти отримані злочинним шляхом.

1. *Лилик М.* Дні Директ Маркетингу в Україні // Маркетинг газета. – 2008. – № 5. – С. 4–5.
2. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.08.2001 N 1124 “Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)”.
3. *Стельмах В.С.* Енциклопедія банківської справи України. – К.: Молодь, “Ін Юре“, 2001. – С. 226
4. *Юрасов А.В.* Електронная коммерция. – М.: Дело, 2003. – 757 с.
5. Australian Institute of Criminology. New methods of transferring value electronically // High Tech Crime Brief. – 2007. – №14.
6. *Choo R. Kim-Kwang Raymond.* Organized crime groups in cyberspace: a typology // Trends in Organized Crime. 2008. – №11 (3). – С. 270–295.
7. *David Mussington B. Wilson Peter A. Molander Roger C.* Cyberpayment systems// Exploring Money Laundering Vulnerabilities Through Emerging Cyberspace Technologies A Caribbean-based Exercise. – 2007. – С. 11–15.

ANALYSIS OF METHODS OF LEGALIZATION OF FACILITIES OF GOT A CRIMINAL WAY BY MEANS ELECTRONIC COMMERCE

A. Yatscovets

Lviv institute of banking of University of banking of the National bank of Ukraine

The question of influencing of modern technologies is considered on the level of shadow economic activity and legalization of facilities which receipt by an illegal way, in particular question of control of non-cash settlements with the use of electronic money in a network Internet.

Key words: shadow economy, electronic commerce, washing of profits, financial monitoring, electronic money, non-cash settlements.

АНАЛИЗ МЕТОДОВ ЛЕГАЛИЗАЦИИ СРЕДСТВ ПОЛУЧЕННЫХ ПРЕСТУПНЫМ ПУТЕМ ПОСРЕДСТВОМ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ

А. Яцковець

*Львовского института банковского дела Университета банковского дела
Национального банка Украины*

Рассмотрен вопрос влияния современных технологий на уровень теневой экономической деятельности и легализации средств, которые получены незаконным путем, в частности вопрос контроля безналичных расчетов с использованием электронных денег в сети Internet.

Ключевые слова: теневая экономика, электронная коммерция, отмывка доходов, финансовый мониторинг, электронные деньги, безналичные расчеты.